

Sağlık Turizmi SWOT Analizi: Erzincan

Health Tourism SWOT Analysis: Erzincan *

Rifat BOZÇA¹, Fatma ÇİFTÇİ KIRAÇ², Ramazan KIRAÇ³

ÖZET

Sağlık turizmi, sağlık bakım hizmeti almak için başka bir ülkeye seyahat etmek olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmanın ana amacı; tüm dünyada ve son dönemlerde de ülkemizde gelişerek yaygınlık kazanmaya başlayan sağlık turizmi konusunda Erzincan'daki sağlık ve turizmin mevcut durumun incelenmesi ve Erzincan sağlık turizmi açısından fırsatlarını, üstünlüklerini, tehditleri ve zayıflıkları değerlendirilmesidir. Bu değerlendirme sonuçlarına göre sağlık turizminin Erzincan ilinde gelişimi ve tercih edilebilirliğini arttırmak için çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Bu çalışmadan elde edilen verilerle, Erzincan'ın özellikle doğa ve termal turizm gibi sağlık turizmi açısından önemli potansiyele sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda elde edilen verilerle turistlerin Erzincan'ı tercih etmesi için yapılabilecek çalışmalar saptanmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Sağlık Turizmi, Erzincan, SWOT

ABSTRACT

Health tourism is defined as traveling to another country to receive health care services. The main purpose of this study is; The current state of health and tourism in Erzincan and the opportunities, advantages, threats and weaknesses of Erzincan in terms of health tourism in terms of health tourism which has started to become widespread all over the world and recently in our country. According to the results of these evaluations, solutions are proposed to increase the development and preference of health tourism in the province of Erzincan. The results obtained from this study reveal that Erzincan has a significant potential in terms of health tourism, especially nature and thermal tourism. In this context, it has been tried to determine the works that can be done in order to get tourists to choose Erzincan.

Keywords: Health Tourism, Erzincan, SWOT

*Bu çalışma International Erzincan Symposium' da tam metin bildiri olarak sunulmuştur.

¹Öğr. Gör. Beykent Üniversitesi, Sağlık MYO,

²Arş. Gör. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi,

³Arş. Gör. Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi,

GİRİŞ VE AMAÇ

Globalleşme ve küreselleşme süreçlerine paralel olarak, rekabet ve iletişimin baş döndürücü bir hızla artması, bilgi ve teknolojinin hızlı bir şekilde hareket ediyor olması, bu sürece uyum sağlayabilen toplum ve devletler için önemli fırsatları da beraberinde getirmiştir. Seyahat özgürlüklerinin ve imkânlarının artması ulaşımında kolaylıklar sağlanması, sağlık hizmetlerinde kalitenin dünyanın değişik köşelerinde de gelişmesi dünyada sağlık turizminin önemini giderek artırmıştır¹. Sağlık turizminin gelişmesine neden olan etmenler şu şekildedir: İkamet edilen yerde sağlık hizmetlerinin pahalı olması, bekleme süresinin en kısa olduğu yerde kaliteli sağlık hizmeti alma isteği, sigorta kapsamının kısıtlı olması ve ihtiyaç duyulan hizmetleri kapsamaması, ihtiyaç duyulan tedavi veya cerrahi operasyonun ülkenin sağlık hizmet politikalarına aykırı olması ve gizlilik gereksinim duyulmasıdır².

Tüm bu faktörler dünyada olduğu gibi ülkemizde de sağlık turizmine yönelik yatırımları ve çalışmaları artırmıştır. Ülkemiz coğrafi konumu ve sağlık sektörü kapasitesine göre sağlık turizmi için önemli bir pazar konusundadır. Bu bağlamda Türkiye’de ve dünyada son yıllarda gelişerek yaygınlık kazanmaya başlayan sağlık turizm konusunda Erzincan’daki sağlık ve turizm mevcut durumun incelenmesi ve Erzincan’ın sağlık turizmi açısından fırsatlarını, üstünlüklerini, tehditleri ve zayıflıkları değerlendirilmesi çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Bu değerlendirme sonuçlarına göre sağlık turizminin Erzincan ilinde gelişimi ve tercih edilebilirliğini arttırmak için çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

1. SAĞLIK TURİZM

Sağlık turizmi; bireylerin kendi yaşadığı yerden başka bir yere koruyucu, tedavi edici, rehabilite edici veya sağlığı geliştirici sağlık hizmetlerini almak için yapılan seyahatlerdir^{3,4}.

Sağlık turizmi amacıyla gidilecek yerler bakımından bazı ülkelerin ön plana çıktıkları görülmektedir. En fazla ön plana çıkan ülkeler arasında; ABD, Türkiye, Hindistan, Malezya, Küba, Singapur, Tayland, Güney Kore, Macaristan, Brezilya, Arjantin, Güney Afrika, Meksika, Yunanistan, Almanya, Fransa, İtalya, Polonya, İspanya ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeler olduğu görülmektedir^{5,6}.

1.1. Sağlık Turizmi Çeşitleri

1.1.1. Termal ve Spa-Wellness

Termal ve spa-wellness, sağlığı koruma veya iyileştirme amacıyla belirli bir süreliğine yer değiştiren insanların doğal kaynaklardan oluşan turistik bir tesise giderek içme, su banyosu, çamur banyosu, inhalasyon gibi farklı alanların yanında fizik tedavi ve rehabilitasyon, iklim kürü, psikoterapi, egzersiz, diyet gibi katkı sağlayıcı tedavilerinin uygulandığı kür (tedavi) bütünüdür. Ayrıca termal turizm rekreasyon ve eğlence amaçlı kullanımının olduğu turizm türüdür^{7,8}.

Termal turizm ve Spa-wellness uygulamaları:

- Termalizm (kaplıca)
- Klimatizm (temiz havadan faydalanma),
- Üvalizm (sebze-meyve kür tedavisi) gibi türlerin doğmasına da neden olmuştur⁹.

1.1.2. Yaşlı Turizmi

Bakıma muhtaç yaşlıların ikamet ettikleri yerden başka yere sağlığı koruma, iyileştirme, rehabilite etme ve geliştirme amacıyla genellikle turizm şirketlerinin aracılığıyla yaşlı bakımı ile turizmi bir noktada birleştiren geçici veya sürekli konaklamalar bütünüdür^{10,11,12}.

1.1.3. Engelli Turizmi

Ruhsal veya bedensel bütünlüğü, daimi veya geçici olarak, doğuştan eksik olan veya yaşlılık sebebiyle bedensel ve ruhsal olarak gerileme görülen kişi “engelli” dir, bulunduğu toplumsal yaşama gerekleriyle uyum sağlayamayan kişi “engelli insan”dır¹³. Türkiye’deki engelli bireylerin

toplam nüfusa oranı yaklaşık % 12,29 kadardır. Bir başka ifadeyle ülkemizde engelli turizm gelişimine ihtiyacı olan 8,5 - 9 milyon civarında özürü ve engelli birey bulunmaktadır¹⁴. Engelli turizm, engelli bireylerin engelli durumlarını ortadan kaldırmak veya topluma kazandırılması amacıyla koruyucu, iyileştirici ve rehabilite edici sağlık hizmetlerinin verilmesi için sunulan turizm türüdür.

1.1.4. Medikal Turizm

Medikal turizm, diş tedavisi, organ nakli, checkup, estetik kanser tedavisi vb. sağlık hizmetlerinin bir veya bir kaçını almak amacıyla bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye tıbbi tedavi ve tatil yapmayı birlikte ele alan bir yaklaşım olarak tanımlanır^{3,15,16}

2. ERZİNCAN'DA TURİZM

Erzincan ili kültürel olarak zengin kaynaklara ev sahipliği yapmaktadır. Yapılan arkeolojik çalışmalar sonucu M.Ö. 8. yüzyıla ait olduğu iddia edilen madeni eşyalar ve fildişine rastlanmıştır. Erzincan ilinde günümüzde 104 eser vakıflar tarafından gözlem altına alınmıştır¹⁷.

Tablo 1. Erzincan'da turizm İşletme Belgeli konaklama tesislerinde geliş ve geceleme sayıları (2015)

Turist	Tesise geliş sayısı	Geceleme sayısı
Yabancı	1299	1776
Vatandaş	58245	67431
Toplam	59544	69207

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr>

Erzincan İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 2015 yılı verilerine göre, Bakanlıktan işletme belgeli 6 tesis olup 313 oda 626 yatak kapasitesine sahiptir. Kültür ve Turizm Bakanlığı konaklama istatistikleri incelendiğinde ise, Erzincan belgeli turizm konaklama tesislerine 2015 yılı sonuna kadar gelen toplam yerli turist sayısı 42325 iken yabancı turist sayısı ise 2121 kişidir¹⁸. Konaklayan turistlerin ortalama gecelik kalış süresi 1,2 gündür. Mevcut turizm konaklama tesislerinde 2015 yılı odaların doluluk oranı ise %23,5'dir.¹⁹

Genelde dağlar ve platolarla kaplı olan Erzincan, coğrafi olarak çeşitlilik

göstermekte, başta dağcılık ve tırmanış gibi doğa sporları olmak üzere cirit, rafting, kayak, buzul tırmanışı, kampçılık, kano, yamaç paraşütü, dağ bisikleti, trekking, offroad, motorkros ve base jump açısından da geliştirilebilir potansiyeline sahiptir.

2.1. Gezilecek Yerler

Kemah Kalesi: kuruluşu, Hitit-Urartu dönemine kadar uzanan Kemah Kalesi coğrafyamızın en eski ve doğal kalelerinden biri olarak bilinmektedir. Çevresi surlarla çevrili olan dik kayalar üstünde kurulu olan Kalenin, iç içe iki mimarisi bulunmaktadır. Kemah ilçesindeki tarihi Gülabibey Cami ise günümüzde aktif olarak kullanılmaktadır (<http://www.kemahkalesi.com>). İlde yer alan diğer görülmeye değer turistik yerler ise Hıdır Abdal Sultan Türbesi, Terzibaba Türbesi ve Melik Gazi Türbesi, Abrenk Kilisesi, Köroğlu Mağarası, Ala Mağarası, Buz Mağaraları da gezilip görülmesi gereken yerler arasındadır²⁰.

2.2. Rafting

Rafting, Erzincan'da genelde Nisan ve Ağustos ayları arasında Karasu (Fırat) Nehri üzerinde yapılmaktadır. Mutu-Yollarüstü parkurun uzunluğu 40 km'ye ulaşmaktadır. Mayıs ayından sonra suların bir miktar çekilme olmasıyla Sansa-Bağlar mevkiinden (Erzurum – Erzincan karayolu 55 km) Mutu'ya kadar 26 km'lik yeni bir parkur oluşmaktadır. Erzincan, 2002 yılında Türkiye Rafting Şampiyonası'na ev sahipliği yapmıştır ve raftingin ilde benimsenmesi ve gelişimi amacıyla çeşitli organizasyonlar düzenlenmektedir¹⁶.

2.3. Yamaç Paraşütü

Erzincan'da termiklerin fazla olması ve coğrafi açıdan uygun olması Yamaç Paraşütü sporunda ilk sıraya oturmasını sağlamıştır. Yamaç Paraşütü sporu 1997 yılında başlamış olup 1998 de kurulan dernekler ile gelişme kaydetmiştir. Hava Sporları Derneği ve Yaylabaşı Munzur-Ata Doğa yamaç paraşütü alanında eğitim kursları açılmıştır. Günümüzde de Yaylabaşı beldesinde, yerli ve yabancı sporculara, hem yamaç paraşütü eğitimini verilmekte hem de yamaç paraşütü sporunu yapma olanağı sağlamıştır²¹.

Dünya Yamaç Paraşütü Şampiyonası ön ayağı', 2002 yılında da 'Dünya Yamaç Paraşütü Şampiyonası 5. ayağı' Erzincan'da düzenlenmiştir. 2013 Ağustos'ta 42 ülkeden 127 sporcunun katılımıyla 'Dünya Yamaç Paraşütü ve Motosiklet Şampiyonası' düzenlenmiştir. Erzincan'a uzaklığı 5 km ve yüksekliği 2 bin 30 metre olan Çıkarman Mevkii'nde yamaç paraşütü şampiyonası yapılırken, aynı gün içerisinde şehir merkezinde motosiklet yarışmaları yapıldı²².

2.4. Treaking - Dağcılık ve Kampçılık

Dağlık alanların fazla olması (Erzincan'ın %60) dağ turizmi bakımından elverişli bir bölge olmasını sağlamıştır. Esence ve Munzur dağları üzerinde yer alan çok sayıda buzul göllerinin sezonluk turistiklik merkezleri olarak kullanılabilir. Bununla beraber eko-turizm kapsamında, buzul göllerini gezmek maksadı ile doğa yürüyüşleri yapılabilir. Yörenin faunası ve flora oldukça zengindir. Ayrıca yöre genelinde iklimin Treaking - Dağcılık ve Kampçılık sporları yapmaya uygun olması, doğa sporları canlandırmak ve yaşatmak için derneklerinin kurulması, derneklerin aktiviteler ve şenlikler organize etmeleri eko-turistlerin bölgeye çekmesi için önemli faktörleri oluşturmaktadır¹⁶.

Erzincan ili Kemaliye ilçesi mevki kaya tırmanışları için en zor parkurların yer aldığı ve bazı yerlerde 600 metreyi bulan sarp kayalar dağcılık sporu için önemli bir yeri oluşturmaktadır. Kemaliye Doğa Sporları Şenliği bünyesinde 2004 yılından itibaren Kemaliye Dağcılık Federasyonu temel eğitim kampı düzenlemektedir. Bu eğitimler sırasında kolay ve zor rotalar üzerine 50 adet iniş istasyonu kurulmuştur. Ayrıca hiking ve treaking gibi doğa yürüyüşleri için de çeşitli zorluklarda parkurlar belirlenmiştir. Bu parkurlar aşağıdaki gibidir²³ (1'den 5'e kadar sınıflanmış zorluk dereceleri vardır. En zor olanı 5'dir).

1. İpek Yolu Yürüyüş Parkuru
2. Kanyon Seyir Alanı Yürüyüş Parkuru
3. Geşo Gabanı Yürüyüş Parkuru
4. Kırkgöz Yürüyüş Parkuru
5. Eğin Gabanı Yürüyüş Parkuru

Munzur sıra dağlarında bulunan, Ergan Dağı Kış Sporları ve Doğa Turizmi Merkezi 2 bin 970 metre yükseklikindedir, ayrıca 12 km uzunluğundaki kayak pistleri ile kış sporlarının hemen hepsine, kayak, kar raftingi, tur kayağı, kar motosikleti, kızak, snowkite, buzul tırmanışı, kayaklı oryantiring vb. gibi, ev sahipliği yapabilmektedir. Türkiye'nin farklı zorluk derecelerine sahip ve en uzun olan Ergan Dağı, 2013 yılının Şubat ayında Ergan Uluslararası Dağ Kayağı Şampiyonasına ev sahipliği yapmıştır²⁴.

2.5. Akbulut Kayak Tesisi

Refahiye ve çevresi yüksek dağlık bölgelerinin bulunması açısından kayak sporunun merkezi olma potansiyeli taşıyan bölgelerinden birisidir. Ortalama 100-120 gün kadar sürebilecek kayak mevsimi ve bu süre boyunca yaklaşık 80-90 cm lik kar bulduran ve uygun derecede eğimleri sahip olan kayak pistleri vardır²⁵.

2.6. Cirit

Genelde İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgesinde kulüpleri olan ve Türklerin ata sporu olan cirit, Erzincan önemli bir merkezdir. Erzincan'da cirit sporunun yapılabilmesi için üç adet uygun ölçülerde toprak ve kum karışımı tribünlü cirit sahası bulunmaktadır. Erzincan'ın kurtuluşu olan 13 Şubat'ta ve diğer özel günlerde diğer illerde bulunan kulüplerin de katılımıyla çeşitli yarışmalar düzenlenmektedir²⁶.

2.7. Base jump

Genelde Norveç ve İzlanda gibi dik kıyılara sahip ülkelerde yüksek platformlardan atlayarak yapılan Base jump sporu Erzincan'da ilk kez, 2013 yılında 35.'si düzenlenen Kemaliye Uluslararası Kültür ve Doğa Sporları Şenliklerinde yapılan atlayışlarla gerçekleştirilmiştir. Atlayışlar Karanlık Kanyon üzerine gerdirilen 500 metrelik yükseklikteki platformlardan yapılmaktadır²⁵.

2.8. Termal Turizm

2.8.1. Ekşisu (Böğert Maden Suyu):

Erzincan merkezine yaklaşık 11 km mesafede bulunan ve Ekşisu ismi verilen Böğert maden suyu, sağlık yönünden çeşitli faydaları bulunmaktadır. Maden suyu; karaciğer, mide, bağırsak, anemi ve sahra

yolları hastalıklarına iyi gelmekte olan alternatif tedavidir²⁷.

2.8.2. Horhor Şifalı Havuz:

Ekşisu kaynağına yakın mesafede yer alan su, büyük bir oluktan akmaktadır. Yaklaşık olarak dakika 1 ton su akmaktadır. Özelliği magnezyum, sodyum, kalsiyum ve hidrokarbonatı iyonları içeren Horhor Şifalı su, Ekşisu'ya göre daha etkili olup, karaciğer, mide bozukluk, safra yolları hastalıkları, diyabet, çocukların iştahsızlıklarına ve cilt hastalıklarına iyi gelmektedir. Büyük miktarda kükürt bulunmaktadır²⁸.

2.8.3. Erzincan Ilıcasi:

Ekşisu yakınındaki kaplıca, 33 derecelik ısıya sahiptir. Su banyosu şeklinde kullanılan kaplıca suyu, damar sertliği, kalp hastalıkları, cilt ve romatizmaya iyi gelmektedir. Ilıca tesisleri 12 adet kapalı havuzu ile hizmete devam etmektedir²⁸.

3. ERZİNCAN SAĞLIK ALTYAPISI

Tablo 2. Erzincan İli Sağlık Kurumları Göstergeleri (2015)²⁹

Sağlık Kurumları	Sayı
Kurum Sayısı	11
Yatak Sayısı	644
Özel Kurum Sayısı	1
Özel Yatak Sayısı	68

Sağlık Bakanlığının 2015 verilerine göre Erzincan da biri özel olup toplamda 11 sağlık kuruluşu hizmet vermektedir. Özel sağlık kuruluşunun yatak sayısı 78, toplamda ise 644 yatak sayısına sahiptir (Tablo 2).

Tablo 3. Erzincan İli Sağlık Personeli Göstergeleri (2015)²⁹

Sağlık Personeli	Sayı
Uzman Hekim	176
Pratisyen Hekim	143
Asistan Hekim	29
Toplam Hekim	348
Diş Hekimi	50
Eczacı	64
Hemşire	489
Ebe	194
Diğer	547

Sağlık Bakanlığının 2015 verilerine göre Erzincan ilinde uzman hekim 176, pratisyen hekim 143 ve asistan hekim 29 adet olup, toplam hekim sayısı 348'dir. Ayrıca Erzincan ilinde 50 diş hekimi, 64 eczacı, 489 hemşire, 194 ebe ve 574 diğer sağlık personeli bulunmaktadır. (Tablo 3).

4. ERZİNCAN İLİ SAĞLIK TURİZM SWOT ANALİZİ

Güçlü Yönleri

- Eğitim ve araştırma hastanesinin bulunması
- Hastanelerin yeterli teknolojik alt yapıya sahip olması
- Havalimanının olması
- Doğa turizm ve termal turizm açısından tercih edilen yer olması
- Çevre ülkeler ile vize uygulamasının kalkmış olması (Gürcistan, Azerbaycan vd.)
- Dağcılık, cirit, yamaç paraşütü gibi yerli ve yabancı sporculara eğitim verilebilecek kurumların olması
- Sağlık turizmine uygun termal ve ılıcaların var olması.
- Uluslararası seferlere açık bir havalimanının bulunması
- Erzincan merkezinin platoya kurulu olması sebebiyle otel ve hastane yatırımı için uygun olması

Zayıf Yönleri

- Bölgedeki turizm potansiyelini canlandıracak yeteri kadar planlama çalışmalarının bulunmaması.
- İlin bulunduğu coğrafya kaynaklı, turizm faaliyetleri yatırımların yetersiz olması
- Bölge ve ülke genelinde tanıtım ve pazarlama çalışmalarının yeterli olmaması
- Erzincan'a direkt uçuşların sadece İstanbul ve Ankara'dan olması
- Yabancı dil bilen turizmcinin ve sağlık çalışanın yeterli seviyede olmaması
- Sağlık turizm sektörünün ülkemizde son 15 yıldır gelişen bir sektör olması ve sağlık kuruluşları tarafından tam anlamı ile kavranamamış olması
- Sağlık personeli ve teknik personelin yetersiz olması
- Özel sektörün yatırımlarının yetersiz olması
- Erzincan'da sağlık turizmine odaklı sağlık alanında büyük grup hastanelerine yatırımlarının bulunmaması

Fırsatları

- Erzincan'a gelen yerli ve yabancı turist sayısının artması

- Türkiye'nin gün geçtikçe sağlık ve turizm alanında Dünyada önem kazanması
- Arap, Orta Doğu ve Kafkas ülkeleri için cezbedici doğa turizm olması
- Potansiyel pazar ülkelere ulaşımın kolay olması (İran, Irak, Kafkas ülkeleri vs)

Tehditler

- 1. dereceden deprem bölgelerden biri olması
- İşletmecilerin turist gelme inancının yeterli olmaması
- Trabzon, Erzurum gibi büyük şehirlere yakın olması

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sağlık turizm ülkemizde ve dünyada hızla yaygınlaşmaktadır. Dünyanın artık küçük bir köye dönüşmesi insanların farklı coğrafyada hizmet almalarını mümkün kılmaktadır. Gelişen teknoloji ile beraber ulaşımın ucuz ve hızlı olması, yatırımları sadece ulusal değil uluslararası boyutta da dönüşmesi, farklı dillere olan ilginin artması, iletişim ağının genişlemiş olması insanların farklı yerlerden farklı hizmetler almasına olanak tanımaktadır.

Erzincan ilinin, sağlık turizm alanlarında gelişime açık, önemli bir potansiyeli bulunmaktadır. Erzincan ilinin çeşitli tanıtımlar ile yerli ve yabancı sağlık turist çekme potansiyeli bulunmaktadır. Ayrıca Erzincan da yapılan ulusal ve uluslararası festivaller, şenlikler ve şampiyonalar da ilin tanınırlığını arttırmıştır.

- Erzincan ilinin mevcut hastane sayısı, niteliği ve personel sayısı yeterli olmayıp geliştirilmelidir,
- Sağlık ile turizm sektörleri entegre edilmelidir,

- Turizm faaliyeti için gelen yerli ve yabancı turizmcilere sağlık kuruluşlarında indirimli teşhis ve tedavi veya checkup gibi olanakları sağlanmalı,
- Ulusal veya uluslararası kongre, panel vb. organizasyona sağlık alanındaki yatırımcıları, yöneticileri ve personeli davet edilmeli, misafirlere sağlık kurumlarının tanıtımı yapılmalı,
- Termal turizm alanında gelişme potansiyeli olup tesislerin uluslararası konforda iyileştirmeler yapılmalı,
- Termal turizm alanında paneller ve çalıştaylar yapılarak tanıtımın yapılması,
- Sağlık turizm gelişmesi için kısa, orta ve uzun vadeli eylem planları yapılmalı, Termal tesislerde uluslararası standartlarda iyileştirme yapıldıktan sonra Kafkas ve Arap ülkelerine tanıtım ve Türkiye ile iletişimi sağlayacak büroların açılması veya bürolarla anlaşmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Tontuş, H. Ö., Sağlık Turizm Nedir?, <http://www.satirk.gov.tr/images/pdf/tyst/02.pdf> Erişim:10.12.2016
2. Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (2013).Sağlık Sektörü Turizm Raporu.Mayıs s4.
3. Ross, K. (2001). "Health Tourism: An Overview", HSMIA Marketing Review.
4. Koyunoğlu, S. (2003). Turist sağlığı: turizm sigortası ve tüketicinin korunması: genel yaklaşım. Detay Yayıncılık.
5. Bakanlığı, S. (2013). Türkiye Medikal Turizm Değerlendirme Raporu. Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı, Ankara s.19.
6. Theobald, W.F. (1998) Global Tourism 2nd Edition, Butterworth - Heinemann.
7. <http://www.saglikturizmi.gov.tr/tr/saglik-turizmi/termal-turizm/turkiye-de-termal-turizm> Erişim:13.07.2016
8. Çelik, A. (2009). Sağlık turizmi kapsamında termal işletmelerde sağlık hizmetleri pazarlaması ve algılanan hizmet kalitesi: Balçova termal işletmesinde bir uygulama. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir. s.36
9. Akat, Ö. (2000). Pazarlama Ağırlıklı Turizm İşletmeciliği, Ekin Kitapevi, Bursa. s.18
10. Yıldırım, S. (1997). Üçüncü Yaş Turizm Ve Bunun Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 8(1), 77.
11. Çetinkaya T, Zengin B. Yaşlı bakımı ve turizm. Panel Bildiri Kitapçığı; Sakarya: 2009. s. 172-81.
12. Çetinkaya, T. ve Zengin, B. (2009). Türkiye'de İleri Yaş Bakım Turizmi ve Almanya
13. Zengin, B., & Eryılmaz, B. (2013). Bodrum Destinasyonunda Engelli Turizm Pazarının Değerlendirilmesi. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, (11).
14. Aydın, D., Constantides, C., Mike, C., Yılmaz, C., Genç, A., & Lanyi, A. (2012). Sağlık Turizminde Süreçler ve Aracı Kuruluşlar Araştırma Raporu. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
15. Smith, R., Álvarez, M. M., & Chanda, R. (2011). Medical tourism: a review of the literature and analysis of a role for bi-lateral trade. Health Policy, 103(2), 276-282.
16. Connell, J. (2006). Medical tourism: Sea, sun, sand and... surgery. Tourism management, 27(6), 1093-1100.
17. Şahin, İ. F. (2009). Erzincan İli'nin Turizm Potansiyeli Ve İldeki Ekoturizm Uygulamaları/Turizm Potential İn Erzincan City And İts Ecoturizm Facilities. Doğu Coğrafya Dergisi, 14(22). S.69-88
18. <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselstatistik/tabloyilsutungetir.do?durum=ackapa&menuno=132&altmenugoster=0> erişim: 28.06.2016
19. Kahraman, N. (2016)Doğa Ve Kış Sporları Bağlamında Sürdürülebilir Turizm Gereklere, I. Ulusal Turizm Kongresi, Erzincan, S. 4
20. <http://www.erzincankulturturizm.gov.tr/tr,57402/gezilecek-yerler.html>
21. <http://www.dogakolik.com/erzincan/erzincan-turizm-aktiviteleri/> Erişim:20.05.2016
22. <http://www.anadolujet.com/aj-tr/ Anadolujet-magazin/2013/ekim/makaleler/erzincan-yukseliyor.aspx> Erişim: 20.05.2016
23. Güneysu, R. (2013, 10 Nisan). Kemaliye'de Doğa Sporları. Yüzyüze Mülakat, Kemav Temsilcisi, Kemaliye.